

ΤΟ «ΠΕΡΙ ΜΕΤΡΩΝ ΚΑΙ ΣΤΑΘΜΩΝ» ΕΡΓΟΝ

ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ ΤΟΥ ΣΑΛΑΜΙΝΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ — ΚΡΙΤΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ — ΣΧΟΛΙΑ

Υ Π Ο

ΗΛΙΑ Δ. ΜΟΥΤΣΟΥΛΑ δ. Θ.

Ε Ι Σ Α Γ Ω Γ Η

Α'. Αἱ ἐκδόσεις τοῦ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργου.

Τὸ ἑλληνικὸν κείμενον τοῦ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργου ἐξεδόθη ὁμοῦ μετὰ τοῦ Παναρίου τοῦ Ἀγκυρωτοῦ καὶ τῆς Ἀνακεφαλαιώσεως¹ τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Oporinus ἐν Βασιλείᾳ ἐν ἔτει 1544. Ἡ ἐκδοσις ἐγένετο ἐπὶ τῇ βάσει χειρογράφου τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Ἰωάννου Lang, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀνακαλύψει τὴν 10ην Ὀκτωβρίου 1529 ἐν Erfurt τῆς Γερμανίας ὁ Μελάγχθων, ἐνῶ ἐπέστρεφε ἀπὸ τὰς ἐν Marburg θρησκευτικὰς συζητήσεις. Τὴν δυσκολίαν τῆς ἐξευρέσεως χορηγοῦ, ὅστις θὰ ἀνελάμβανε τὴν ἐκδοσιν τοῦ ἔργου παρέκαμψεν ὁ φίλος τοῦ Μελάγχθονος Camerarius² ἔλθων εἰς συνεννόησιν μετὰ τοῦ Oporinus.

Ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τῆς πρώτης ταύτης ἐκδόσεως γραφείσῃ τῇ 14ῃ Μαρτίου 1544 ὁ Oporinus ἐκφράζει τὰς εὐχαριστίας του πρὸς τοὺς Μελάγχθωνα

1. Ἐνῶ περὶ τῆς γνησιότητος τῶν δύο πρώτων ἔργων τοῦ Ἐπιφανίου οὐδεις ἀμφιβάλλει, ὀρθῶς νομίζομεν ὅτι ἀμφισβητεῖται ἡ γνησιότης τῆς Ἀνακεφαλαιώσεως, δεδομένου ὅτι ἐν αὐτῇ οὐδὲν ἄλλο ὑπάρχει ἢ ἀποσπάσματα, ἅτινα μάλιστα ἔχουν ἐνσωματωθῆ εἰς τὸ νέον ἔργον οὐχὶ μετὰ τῆς δεούσης προσοχῆς. Περὶ τῆς μὴ γνησιότητος τῆς Ἀνακεφαλαιώσεως ἰδὲ παρὰ Karl Holl, Die Handschriftliche Überlieferung des Eriphanus, Leipzig 1910 σ. 95 - 98.

2. Σημειωτέον ὅτι εἰς τὸν Camerarius τὸ πρῶτον ἐξέφρασε τὴν χαρὰν του δι' ἐπιστολῆς ὁ Μελάγχθων εὐθύς, ὡς ἀνεκάλυψε τὸν κώδικα τοῦ Ἐπιφανίου. Ἀργότερον ἐμειώθη ὁ ἐνθουσιασμός του, διότι ἀνέμενεν ἐκ τοῦ κώδικος περισσότερα τῶν ὄσων ἠδύνατο νὰ τῷ προσφέρῃ. Σχετικῶς ἰδὲ Karl Holl, Die Handschriftliche... ἐνθ' ἀν. σ. 1. Σημειωτέον ὅτι ἐν τῇ εἰσαγωγῇ αὐτοῦ (σ. 1 - 13) ὁ K. Holl παρέχει πλείστας ὄσας πληροφορίας ἐν σχέσει πρὸς τὰς πρώτας ἐκδόσεις τῶν ἔργων τοῦ Ἐπιφανίου, ἐκ τῶν ὁποίων ἠντλήσαμεν καὶ τὰ σπουδαιότερα στοιχεῖα κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς παρούσης παραγράφου.

καὶ Καμεράριον, τοὺς εὐγενῶς παραχωρήσαντας αὐτῷ τὸ χειρόγραφον, ἅμα δὲ καὶ πρὸς τὸν Ἰωάννην Ἐρουάγιον, ἔξοχον τυπογράφον, εὐσεβῆ χριστιανὸν καὶ ἐντριβῆ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, ὡς ἐπὶ λέξει ἀναγράφει. Ἐν τέλει τῆς ἐκδόσεως ἀναγράφεται, ὅτι αὐτὴ ἐξετυπώθη «ἐν Βασιλείᾳ ἀναλώμασι καὶ ἐπιμελείᾳ Ἰωάννου τοῦ Ἐρουαγίου ἔτει ἀπὸ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας Χριστοῦ χιλιοστῷ πεντακοσιοστῷ τεσσαρακοστῷ τετάρτῳ, μουνιχιῶνος ἑπτακαιδεκάτῃ» (17 Μαρτίου 1544).

Ἐν ἔτος πρὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου, δηλ. ἐν ἔτει 1543 ἐξεδόθη λατινικὴ μετάφρασις τοῦ ἔργου, ὡσαύτως μετὰ τοῦ Παναρίου, τοῦ Ἀγκυρωτοῦ καὶ τῆς Ἀνακεφαλαιώσεως. Εἰς ταῦτα προσετέθησαν καὶ τὰ ἐξῆς ἐκ τοῦ χειρογράφου τοῦ Lang³ ἄλλοιῶντα ἔργα 1) De Prophetarum vita et interitu 2) Ἡ ὑπὸ τοῦ Ἱερωνύμου σφζομένη ἐπιστολὴ τοῦ Ἐπιφανίου πρὸς τὸν Ἰωάννην Ἱεροσολύμων⁴. Τῆς λατινικῆς μεταφράσεως ἐπεμελήθη ὁ Janus Cornarius, ὅστις φιλοπόνως ἐργασθεὶς ἐπεράτωσε ταύτην εἰς διάστημα μικρότερον τοῦ ἐνὸς ἔτους. Ὅποιαν ἐντύπωσιν ἐποίησατο ἡ λατινικὴ ἔκδοσις τοῦ Ἐπιφανίου φαίνεται ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ Spalatin πρὸς τὸν Camerarius γραφείσης τῇ 5ῃ Μαρτίου 1544⁵. Ταύτης ἐγένοντο ἐπανειλημμένοι ἐκδόσεις κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα.

Νεωτέρα καὶ πληρεστέρα ἔκδοσις ταύτης ἐγένετο ἐν ἔτει 1622 ὑπὸ τοῦ Dionysius Petavius, ὁμοῦ μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου. Οὗτος ρωμαιοκαθολικὸς ὢν ἐφιλοτιμήθη νὰ ἀποσπάσῃ ἐκ τῶν χειρῶν τῶν προτεσταντῶν τὸν Ἐπιφάνιον, τὸν μέγαν ἀντιαιρετικὸν συγγραφέα. Διὰ νὰ προσφέρῃ καλύτεραν ἔκδοσιν ἐκείνης τοῦ Oroginus ὁ Petavius προσεπάθησε νὰ εὑρῇ καὶ νέα χειρόγραφα. Ἀνεζήτησε ταῦτα ἐν πρώτοις εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Βατικανοῦ ἐν Ρώμῃ. Δύο ἐπιστολάς ἔστειλε πρὸς τοῦτο τὸν Ἰανουάριον καὶ Νοέμβριον τοῦ 1615 ἄνευ ὁμῶς ἐπιτυχίας⁶. Τοῦτο ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ ὅτι μόνον διὰ τοῦ Ἀνδρέου Schott ἠδυνήθη νὰ λάβῃ γνῶσιν τῶν παραλλαγῶν τοῦ βατικανοῦ κώδικος⁷. Ὡσαύτως ὁ Petavius ἐχρησιμοποίησε καὶ παρισινὸν κώδικα, τὸν νῦν 833/835. Μετὰ ὀκταετῆ προετοιμασίαν τὸ ἔργον ἐξεδόθη, ὡς ἀνεγράφη, τὸ ἔτος 1622.

3. Τὸ χειρόγραφον τοῦ Lang, ἀφοῦ ἤλλαξε κατόχους (σχετικῶς ἰδὲ K. Holl ἐνθ' ἀν. σ. 3 - 5), κατέληξεν εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῆς Ἰένης. Σήμερον ὑπάρχει τὸ δεύτερον μέρος αὐτοῦ σφζόμενον ὡς Ms. Bos. f. 1. (Περιγραφή τούτου δίδεται ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ τῆς παρούσης μελέτης).

4. Ἡ ἐπιστολὴ εἶναι γνησία, καίτοι ὁ Ἰωάννης Ἱεροσολύμων ἔθεώρει τὴν εἰς τὴν λατινικὴν μετάφρασιν τοῦ Ἱερωνύμου ὡς ἄλλοιώσαν τὸ κείμενον ταύτης. Τοῦ πρώτου ἔργου ἡ γνησιότης εἶναι ἀμφίβολος. Σχετικῶς ἰδὲ Otto Bardenhewer, *Geschichte der Altkirchlichen Literatur*, Dritter Band, Freiburg im Breisgau 1923, σ. 301 - 203.

5. K. Holl, *Die Handschriftliche...* ἐνθ' ἀν. σ. 3 ὑποσ. 2.

6. Τὰς ἐπιστολάς ταύτας παραθέτει ὁ K. Holl... ἐνθ' ἀν. σ. 6 - 9.

7. Πρβλ. K. Holl... ἐνθ' ἀν., σ. 9.

Ὁ Petavius δὲν ὠφελήθη ὅσον θὰ ἀνέμενέ τις ἐκ τῶν νέων κωδίκων. Ἐν πρώτοις τοῦ Vaticanus 503 καὶ ἡ ἀρχὴ ἐλλεῖπει, ὡς καὶ τὸ μέγιστον τμήμα, ἐφ' ὅσον δὲν ἐξικνεῖται πέραν τῆς 46ης αἰρέσεως. Διὰ τὴν ἔκδοσιν ἐπομένως τοῦ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργου οὐδεμίαν βοήθειαν ὁ κῶδιξ οὗτος ἠδύνατο νὰ παράσχη εἰς αὐτόν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Parisinus 833/835, τοῦ ὁποῦοι τὰς παραλλαγὰς, ὡς ἐκείνας τοῦ Vaticanus κακῶς ἀναγράφει⁸, ἐλάχιστα τοῦτον ἐβοήθησε. Πάντως ὁ Petavius ἐπεσήμανε ὀρισμένα σφάλματα τῆς ἐκδόσεως τοῦ Oroginus, ὑποδιήρесе δὲ τὸ πρῶτον τὸ κείμενον εἰς παραγράφους. Ἐπανεκδοσις τοῦ κειμένου τοῦ D. Petavius ἐγένετο ἐν Κολωνίᾳ ἐν ἔτει 1682 (Eriphanii Opera Omnia Rec. Dionys. Petavius. Editio nova Iuxta Parisinam adornata, Tom. II Coloniae 1682).

Ἐπὶ μακρὸν ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Petavius διάστημα, οὐδεμία ἄλλη ἔκδοσις τῶν ἔργων τοῦ Ἐπιφανίου καὶ εἰδικώτερον τοῦ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργου ἐγένετο, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἐν τῷ μεταξὺ εἶχον ἀνακαλυφθῆ καὶ νέοι κώδικες. Περὶ τὰ μέσα τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος εἶδον τὸ φῶς σχεδὸν παραλλήλως δύο νέαι ἐκδόσεις τοῦ Franz Öhler (Corpus Haeresiologicum 1859—1861) καὶ τοῦ Wilhelm Dindorf (Eriphanii Episcopi Constantiae Opera, Vol. IV, Lipsiae 1859—1862)⁹. Οἱ F. Öhler καὶ W. Dindorf ἐστηρίχθησαν σχεδὸν ἐπὶ τῆς αὐτῆς χειρογράφου παραδόσεως. Ἀμφότεροι ἐθεώρησαν ὡς σπουδαιότερον τῶν ὑπ' αὐτῶν χρησιμοποιηθέντων νέων κωδίκων τὸν Marcianus 125. Πλὴν τούτου ἐχρησιμοποίησαν τοὺς κώδικας τῆς Ἰένης¹⁰ καὶ τῶν Παρισίων (833/835), τοὺς ὁποῖους εἶχον χρησιμοποίησει καὶ οἱ πρὸ αὐτῶν ἐκδώσαντες τὸ ἔργον. Εἰς τὸν ἐν τῷ μεταξὺ ἀνακαλυφθέντα κώδικα Rehdigeranus 240 (ΙΕ' αἰ.) δὲν ἔδωσαν ἰδιαιτέραν βαρύτητα ἀμφοτέροι συμφωνήσαντες ὅτι, καίτοι συγγενεῦει, παρὰ ταῦτα τυγχάνει μικρότερης ἀξίας τῶν τῆς Ἰένης καὶ Παρισίων¹¹.

8. Πρβλ. K. Holl... ἐνθ' ἀν., σ. 11.

9. Ἡ ὑπὸ τοῦ J. P. Migne (Patrologiae Cursus Completus, Series Graeca τόμ. 41-43, Paris. 1858) γενομένη ἔκδοσις τοῦ Ἐπιφανίου ἀποτελεῖ ἐν πολλοῖς ἀνατύπωσιν τῆς τοῦ Petavius. Σημειωτέον ὅτι ἤδη ἀπὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Petavius ἤρξατο νὰ ἀξάνηται ὁ ἀριθμὸς τῶν δημοσιευομένων ἔργων τοῦ Ἐπιφανίου.

10. Τὸ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργον εὑρίσκεται ἐν ff. 161a-168a. Ὡς ἐν τῇ εἰσαγωγῇ αὐτοῦ ὁ Dindorf ἀναγράφει, τὸ κείμενον τοῦ ὡς ἄνω ἔργου ἠκολούθει τῷ κειμένῳ τοῦ Ἀγκυρωτοῦ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐνδείξεως ὅτι πρόκειται περὶ νέου ἔργου. Τὰ ἐν f. 161a ἀναγραφόμενα «τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Ἐπιφανίου περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» καὶ ἐν f. 168a «Ἐπιφανίου περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν τέλος» εἶναι μεταγενέστερα προσθήκαι. Οὗτω δὲ ἐρμηνεύεται καὶ τὸ «εἰ τις δὲ θέλει», δι' ἧς φράσεως ἄρχεται εἰς τὸν κώδικα ἡ παράθεσις τοῦ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργου.

11. Ὡς ὁ K. Holl ἀναγράφει (ἐνθ' ἀν., σ. 12), οὗτοι, καίτοι προσεπάθησαν, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ προσδιορίσουν ἐπακριβῶς τὴν σχέσιν πάντων τῶν κωδίκων τούτων καὶ διὰ καὶ τὴν ἰδιαιτέραν θέσιν καὶ ἀξίαν τοῦ κώδικος τῆς Ἰένης ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ἄλλους.

Οὐδεμία πάντως σημαντικὴ πρόοδος παρατηρήθη εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργου, δεδομένου ὅτι ὁ σπουδαιότερος τῶν ὑπ' αὐτῶν χρησιμοποιηθέντων κωδίκων Marcianus 125 δὲν περιελάμβανε τοῦτο.

Πλὴν τῶν προμνημονευθέντων κωδίκων ὁ Dindorf ἐγνώριζε καὶ τοὺς Parisinus 2665, 2720 καὶ τὸν Vaticanus 1196. Τοῦ τελευταίου τούτου κώδικος (ΙΣΤ' αἰ.) ἐξαιρουμένης τῆς γραφῆς «εἰ τις ἐθέλει», ἥτις ἀπαντᾷ ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ κειμένου (f 26a), οὐδόλως ποιεῖται χρῆσιν πρὸς ἀποκατάστασιν τοῦ κειμένου πιθανῶς, διότι ἐθεώρει τοῦτον μεταγενέστερον καὶ ἡγνόει ὅτι στηρίζεται εἰς παλαιότερον κώδικα¹². Ἄλλὰ καὶ τῶν λοιπῶν κωδίκων τοῦ Βατικανοῦ, περὶ τῶν ὁποίων ἀορίστως ὀμιλεῖ¹³ οὐδόλως ποιεῖται χρῆσιν. Σημειωτέον, ὅτι καὶ οἱ ἕτεροι δύο κώδικες, τοὺς ὁποίους χρησιμοποιεῖ (Parisinus 2665 καὶ 2720), ὡς περιέχοντες μικρὰ ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργου ἐλάχιστα ἐβοήθησαν τοῦτον πρὸς βελτίωσιν τοῦ κειμένου.

Τέλος ἀξία ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι ἡ ἔκδοσις τοῦ Paul de Lagarde (Symmicta II, Göttingen 1880 S. 149—216). Οὗτος μὴ ἀρκεσθεὶς εἰς τὸ ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων παραδεδομένον κείμενον χρησιμοποιεῖ καὶ τὴν συριακὴν μετάφρασιν, ὡς ἀκριβὴς νομίζει, ὅτι αὕτη διατηρεῖ καλύτερον τὸ ἀρχικὸν κείμενον¹⁴. Τὸ ὑπὸ τοῦ Paul de Lagarde διδόμενον κείμενον τυγχάνει εἰς ὀρισμένα σημεῖα προτιμητέον τοῦ ὑπὸ τοῦ Dindorf διδομένου¹⁵.

Εἰς τὴν ἐν ἔτει 1880 ὑπὸ τοῦ De Lagarde γενομένην ἔκδοσιν τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου τοῦ ἔργου, καίτοι δὲν χρησιμοποιεῖται ὁ κώδιξ τῆς Ἰένης—ὡς ὁ ἴδιος ἀναγράφει κατέστη ἀδύνατον νὰ χρησιμοποιοῖσθαι τοῦτον¹⁶—γίνεται χρῆσις τῆς προμνημονευθείσης ἐκδόσεως τοῦ Oroginus καὶ οὕτω

12. Σχετικῶς ἰδὲ κατωτέρω σ. 32-33.

13. Ἰδὲ G. Dindorfius, Epiphaniae Episcopi Constantiae Opera, Vol. IV Pars I, Lipsiae 1862 σ. 111.

14. Πρέπει πάντως νὰ ὁμολογηθῇ, ὅτι παρὰ τὴν ἀξίαν τῆς ἡ ἔκδοσις τοῦ De Lagarde ἐνέχει τὸ μέγα μειονέκτημα, ὅτι δὲν διακρίνει τὸ ὑπὸ τῶν διαφόρων ἑλληνικῶν κωδίκων παραδιδόμενον κείμενον ἀπὸ τοῦ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς συριακῆς μεταφράσεως προερχομένου. Ὁ ἴδιος ὁ De Lagarde ἀναγνωρίζει τὴν παράλειψιν, ταύτην, ὀφειλομένην εἰς τὴν ἐν Γοττίγγῃ, ἔνθα καὶ ἐγένετο ἡ ἔκδοσις, ἑλλειψιν ἐπαρκῶν ἑλληνικῶν στοιχείων (Symmicta II... ἐνθ' ἀν., σ. 151).

15. Σημειωτέον, ὅτι καὶ ὁ Dindorf, ὅστις χρησιμοποιεῖ, ὡς εἶδομεν, μόνον ἐνίους τῶν ἑλληνιστῶν σφζομένων κωδίκων, ἀναγνωρίζει ὅτι πολλὰ λάθη ἔχουν παρεμβληθῆ εἰς τὸ ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων σφζόμενον κείμενον. Παρὰ ταῦτα περιορίζεται ἀπλῶς εἰς τὴν ἐν ὑποσημειώσει παράθεσιν τῶν διορθώσεων τοῦ De Lagarde (Πρόκειται περὶ παλαιότερας τῆς προαναγραφείσης ἐκδόσεως. Σχετικῶς ἰδὲ G. Dindorfius... ἐνθ' ἀν., Praefatio σ. IV, V) τῶν γενομένων ἐπὶ τῇ βάσει τῆς συριακοῦ κειμένου, ὅπερ παραδίδεται ὑπὸ τῶν δύο ἐν τῷ Βρεττανικῷ μουσεῖῳ σφζομένων χειρογράφων (Or. Add. 17148 τοῦ Ζ' αἰῶνος καὶ Or. Add. 14620 τοῦ Θ' αἰ.).

16. Symmicta 11... ἐνθ' ἀν., σ. 152.

καλύπτεται τὸ κενόν, δεδομένου ὅτι ἡ ἔκδοσις αὐτῆ κυρίως εἰς τὸν κώδικα τῆς Ἰένης στηρίζεται¹⁷. Ἐπὶ πλέον χρησιμοποιεῖ τὸν προαναγραφέντα κώδικα Rehdigeranus 240 ὅστις καίτοι, ὡς εἶδομεν, εἶναι μικροτέρας σημασίας τοῦ τῆς Ἰένης, ἀνήκει εἰς τὴν αὐτὴν ὁμάδα κωδικῶν¹⁸, ὡσαύτως χρησιμοποιεῖ τὰ δύο προμνημονευθέντα χειρόγραφα τοῦ Βρετανικοῦ μουσείου, ἅτινα διασφύζουν τὴν συριακὴν μετάφρασιν τοῦ ἔργου¹⁹.

Πρὸς ἐπίρρωσιν τῆς γνώμης, καθ' ἣν τὸ ὑπὸ τοῦ De Lagarde διδόμενον ἑλληνικὸν κείμενον ἐν τῇ προαναγραφείσῃ ἐκδόσει αὐτοῦ εὐρίσκεται πλησιέστερον πρὸς τὸ ἀρχικὸν τοῦ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Dindorf—τοῦτο βεβαίως οὐδόλως αἶρει τὸ γεγονός, ὅτι εἰς τινὰ σημεῖα ἡ ἔκδοσις τοῦ Dindorf διατηρεῖ γνησιώτερον τὸ ἀρχικὸν κείμενον τοῦ ἔργου—θέλομεν παραβάλλει ταῦτα συγκρίνοντες αὐτὰ ὡσαύτως πρὸς τὸ «Περὶ τῶν Ὁ' ἐρμηνευτῶν καὶ τῶν παρερμηνευσάντων ἔργον», περὶ τοῦ ὁποῦ ποιοῦμεθα λόγον εἰς τὴν ἀκολουθοῦσαν παράγραφον τῆς εἰσαγωγῆς.

17. Ἴδὲ K. Holl... ἐνθ' ἄν., σ. 3. Πρβλ. O. Viedebant, *Quaestiones Eriphanianae Metrologicae et Criticae*, Lipsiae 1908 σ. 24. Ἐνταῦθα δέον, ὅπως ἀναφέρωμεν, ὅτι πλείστα ὄσα λάθη τοῦ κώδικος τῆς Ἰένης, ἅτινα ἐπαναλαμβάνονται καὶ εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Dindorf, παρατίθενται ἐν ταῖς ὑποσημειώσεσι τῆς ἐκδόσεως τοῦ De Lagarde καὶ δὴ καὶ ὡς κείμενον c (Ἐκδοσις Oporinus).

18. K. Holl... ἐνθ' ἄν., σ. 12. Ὑπὸ τοῦ De Lagarde ἀναφέρεται ὡς κώδιξ r. Εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Ὁporinus διορθῶνται τὰ ἐμφανεστερά τῶν σφαλμάτων, ἅτινα προφανῶς εἶχεν ἀντιγράψει ὁ σ. ἐκ τοῦ κώδικος τῆς Ἰένης.

19. Τρία ἔτη πρὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργου ὁ De Lagarde ἐξέδωκε καὶ μετρολογικὰ ἀποσπάσματα ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἐπιφανίου σφζόμενα (Paul de Lagarde, *Symmikta I*, Göttingen 1877 σ. 211 - 225). Οὗτος εἶχεν ὑπ' ὄψιν τοὺς κώδικας Bodleyanus Miscell. 211 καὶ 212 καὶ Paris. Graecus 2665. ὡσαύτως ὁ Ἰ. Σακκελίαν παραθέτει τὸ κείμενον κώδικος τῆς μονῆς τῆς Πάτμου παραδίδοντος μετρολογικὸν ἀπόσπασμα εἰς ἐλάχιστα διαφέρον τῶν ὑπὸ τοῦ De Lagarde ἐκδοθέντων καὶ δὴ μέρος ἐκ τοῦ πρώτου ἀποσπάσματος (σ. 211 - 213) (Ἰ. Σακκελίανος, *Πατμιακὴ βιβλιοθήκη*, Ἀθῆναι 1890, σ. 131 - 133).

ὡσαύτως ὁ Fr. Hultsch ἐν τῷ ἔργῳ αὐτοῦ *Metrologorum Scriptorum Reliquiae*, 2 Vol., Lipsiae 1864 - 1866 ἐξέδωκεν ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργου. Ἐν πρώτοις παραθέτει τὰ περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Ἐπιφανίου ἀναγραφόμενα (ὡς γνωστόν, τὸ πλείστον μέρος τοῦ ἑλληνιστῆ σφζομένου τμήματος τοῦ ἔργου δὲν ἀναφέρεται εἰς τὰ μέτρα καὶ σταθμῶν). «Ἔως ἐνταῦθα... ἀργυρισμὸν» (§ 21, μέρος τῆς 23ης καὶ τὸ πλείστον τῆς 24ης παραγράφου, μεταθέτων τὰ ἐν τῷ τέλει (Μάρης...) ἀναγραφόμενα εἰς τὸν οἰκείον τόπον) χρησιμοποιῶν τὴν ἔκδοσιν τοῦ Petavius (F. Hultsch... ἐνθ' ἄν. Vol. I σ. 259 - 267). ὡσαύτως παραδίδει μετρολογικὰ ἀποσπάσματα ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἐπιφανίου σφζόμενα διαφέροντα ἐν πολλοῖς ἢ ἐν ὀλίγοις κατὰ τὴν μορφήν τοῦ κειμένου τοῦ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργου (ἐνθ' ἄν., σ. 267 - 272). Ἀπόσπασμα λατινιστῆ σφζόμενον ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ Β' τόμῳ τοῦ ἔργου τοῦ F. Hultsch (σ. 100 - 106).

Β'. Τὸ «Περὶ τῶν ἑβδομήκοντα ἑρμηνευτῶν καὶ τῶν παρερμηνευσάντων» ἔργον.

Τὸ «Περὶ τῶν ἑβδομήκοντα ἑρμηνευτῶν καὶ τῶν παρερμηνευσάντων» ἔργον ἀποτελεῖ ἐπιτομὴν τοῦ ἔργου τοῦ Ἐπιφανίου καὶ ὡς «Ἐπιτομή» ἀναγράφεται πολλαχοῦ τῆς παρούσης μελέτης. Γενικῶς τυγχάνει παραδεκτόν, ὅτι ἡ Ἐπιτομή αὕτη συνετάχθη οὐχὶ ὑπὸ τοῦ Ἐπιφανίου, ἀλλ' ὑπ' ἀγνώστου συγγραφέως. Οὗτος εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὸ ἔργον τοῦ Ἐπιφανίου, τὸ ὁποῖον καὶ ἀντιγράφει εἴτε κατὰ λέξιν εἴτε κατ' ἔννοιαν. Πάντα, ὅσα ἐν τῇ Ἐπιτομῇ διαλαμβάνονται, ἀνευρίσκει τις καὶ ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Ἐπιφανίου, οὐχὶ ὁμως πάντοτε κατὰ τὴν αὐτὴν τάξιν.

Κατὰ τὴν ἐν τῷ β' μέρει τῆς παρούσης μελέτης ἐπιχειρουμένην ἐκδοσιν τοῦ κειμένου τοῦ «Περὶ τῶν Ὁ' ἑρμηνευτῶν καὶ τῶν παρερμηνευσάντων» ἔργου ἢ ἄλλως τῆς Ἐπιτομῆς παρατίθεται παραλλήλως τὸ ἀντίστοιχον κείμενον τοῦ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργου τοῦ Ἐπιφανίου. Ἡ Ἐπιτομή ἀντλεῖ κατὰ σειρὰν ἐκ τῶν ἐξῆς παραγράφων τοῦ ἔργου τοῦ Ἐπιφανίου: 9, 10, 11, 3, 5, 6, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 7, 19. Αὕτη ἐκδοθεῖσα ὑπὸ τοῦ Montfaucon εἰς τὰ Προλεγόμενα τῶν Ἐξαπλῶν τοῦ Ὠριγένους (σ. 77) στηρίζεται εἰς δύο παλαιούς κώδικας τὸν Parisinus Graecus 146, πρότερον καλούμενον Regius 1807 καὶ τὸν Vaticanus Gr. 1422²⁰. Ὁ πρῶτος ἐγράφη τὸν δέκατον αἰῶνα²¹, ὁ δὲ δεῦτερος περὶ τὰ τέλη τοῦ δεκάτου ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἑνδεκάτου αἰῶνος. Ὁ κώδιξ 1422 εἶναι περγαμηνὸς (mm. 392 x 300 ff. 259) περιέχει δὲ τὸ «Περὶ τῶν Ὁ' ἑρμηνευτῶν καὶ τῶν παρερμηνευσάντων» ἔργον εἰς δύο στήλας, ἑκατέρω τῶν ὁποίων διαλαμβάνει 64 σειράς. Αἱ δύο πρῶται σειραὶ τῆς πρώτης στήλης εἶναι ἐσβεσμένα. Ἀπὸ τῆς τρίτης σειρᾶς ἀρχεῖται κανονικῶς τὸ κείμενον τοῦ ὡς ἄνω ἔργου ἢ ἄλλως τῆς Ἐπιτομῆς μέχρι καὶ τῆς ἕκτης σειρᾶς τῆς δευτέρας στήλης τῆς δευτέρας σελίδος. Ἐν συνεχείᾳ (σελ. 2α, 2α στήλη 7η σειρὰ) ἀναγράφεται: «Αἱ ἐκδόσεις τῆς ἱερᾶς γραφῆς ἀπὸ τοῦ ἑβραϊκοῦ εἰς τὸ ἑλληνικόν». Ὁ συγγραφεὺς ταύτας ἔχει ὑπ' ὄψιν τὸ κείμενον τοῦ Ἐπιφανίου οὐχὶ μόνον τὴν Ἐπιτομὴν, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τινῶν λεπτομερειῶν (π.χ. «Ἀδριανοῦ τοῦ λεπρωθέντος»), εἰδικώτερον δὲ τὰς παραγράφους 2, 9, 14, 15, 16, 17, 18. Τὸ κείμενον εἶναι ἐν πολλοῖς παρηλλαγμένον. Σημειωτέον, ὅτι εἰς τὰς ἐκδόσεις περιλαμβάνεται καὶ ἡ τοῦ μάρτυρος καὶ ἀσκητοῦ Λουκιανοῦ Ἀντιοχείας, περὶ τῆς ὁποίας δὲν γίνεται λόγος εἰς τὸ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργον.

20. Σημειωτέον, ὅτι ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ J. P. Migne ὡς καὶ τοῦ W. (G.) Dindorf γίνεται λόγος ἀπλῶς περὶ Vaticanus ἄνευ ἀκριβεστεροῦ προσδιορισμοῦ (J. P. Migne, *Patrologia Graeca* 43, 373. G. Dindorfius, *Epiphani... ἐνθ' ἄν.*, Praefatio σ. III.

21. Ἰδὲ G. Dindorfius ἐνθ' ἄν. σ. VII.

Πλήν τῶν προαναγραφέντων δύο χειρογράφων τῆς Ἐπιτομῆς, ἅτινα εἶχον ὑπ' ὄψιν οἱ ἐκδώσαντες τὸ ἔργον, εἶρομεν καὶ ἕτερον, τὸν κώδικα Parisinus Graecus 1077 τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΓ' αἰῶνος. Ἐκ τῶν 123 διαφορῶν, ἃς ἀνεύρομεν μεταξὺ τοῦ κώδικος τούτου καὶ τοῦ ὑπὸ τοῦ Migne παραδιδόμενου κειμένου, πολλαὶ βεβαίως εἶναι ἐπουσιώδεις ἢ σφάλματα τῶν ἀντιγραφῶν, ὠρισμένοι ὅμως διορθοῦσι τὸ ὑπὸ τοῦ Migne διδόμενον κείμενον. Βεβαίως τὸ «Περὶ τῶν Ὁ' ἐρμηνευτῶν καὶ τῶν παρερμηνευσάντων» ἔργον δὲν ἀνήκει εἰς τὸν Ἐπιφάνιον, ὡς ἤδη ἀνεγράφη, καὶ ὡς θέλομεν δεῖξει ἐπὶ τῇ βάσει ἐσωτερικῶν μερτυριῶν τοῦ κειμένου²², πιστεύομεν ὅμως, ὅτι τοῦτο δύναται νὰ βοηθήσῃ εἰς τινὰ τοῦλάχιστον σημεῖα τὸ ἔργον τῆς προσεγγίσεως πρὸς τὸ ἀρχικῶς ὑπὸ τοῦ Ἐπιφανίου συγγραφέν κείμενον. Χαρακτηριστικὸν εἶναι, ὅτι συχνάκις τὸ ὑπὸ τῆς Ἐπιτομῆς διδόμενον κείμενον ὁμοιάζει, ἐνίοτε δὲ καὶ συμπίπτει πρὸς τὸ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς συριακῆς μεταφράσεως ὑπὸ τοῦ De Lagarde παρατιθέμενον.

Γ'. I. Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν παρ' ἀρχαίοις.

Ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην τῆς ἐδρέσεως τοῦ τρόπου τῆς μετρήσεως διαφόρων ἀντικειμένων πρὸς ἀντιμέτωπισιν τῶν διαφόρων ἀναγκῶν τῆς ζωῆς. Τὸ πρῶτον βῆμα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς δημιουργίαν μετρικοῦ συστήματος ὑπῆρξεν ὁ προσδιορισμὸς τῆς μονάδος τοῦ μήκους. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐχρησιμοποιήθησαν τὰ μέσα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐκ φύσεως ἐκέκτητο ὁ ἄνθρωπος. Ὁ πούς, ἡ παλάμη, ὁ βραχίον, τὸ βῆμα κ.λπ. ὑπῆρξαν αἱ βάσεις τῆς δημιουργίας τοῦ πρώτου μετρικοῦ συστήματος. Διὰ τὰς μακροτέρας ἀποστάσεις, αἵτινες δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μετρηθοῦν διὰ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος καὶ τῶν μελῶν αὐτοῦ, ἐχρησιμοποιήθη μία ἐκ τῶν προτέρων καθωρισμένη σταθερὰ ἀπόστασις, ὡς ἦτο τὸ στάδιον ἢ ἡ διὰ βολῆς λίθου ἢ καὶ διὰ τῆς ὁδοῦ, τὴν ὁποίαν ἀπόστασιν διήνυε πεζὸς εἰς μίαν ἡμέραν. Αἱ τελευταῖαι αὗται δὲν ἦτο δυνατόν νὰ καθορισθῶσιν ἐπακριβῶς. Πλήν τῶν μέτρων μήκους ὑπάρχουν βεβαίως καὶ τὰ μέτρα ἐπιφανείας καὶ τὰ μέτρα χωρητικότητος ἢ ὄγκου.

Ἡ γνῶσις τῆς ἀρχαίας μετρολογίας, εἰς τὴν ὁποίαν περιλαμβάνονται καὶ τὰ σταθμά, ἐστηρίζετο κατ' ἀρχὰς εἰς τὰς σχετικὰς πληροφορίας τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Σήμερον κατέχομεν καὶ πολλὰ δείγματα ἰδίως ἐξ Αἰγύπτου, διὰ τῶν ὁποίων δυνάμεθα νὰ προσδιορίσωμεν τὰ μέτρα καὶ τὰ σταθμά. Σημειωτέον, ὅτι ταῦτα ποικίλλουν οὐχὶ μόνον ἀπὸ λαοῦ εἰς λαὸν παρὰ τὸν ἐπηρεασμὸν τοῦ ἐνὸς λαοῦ ὑπὸ τοῦ ἄλλου, ἀλλὰ πολλάκις ἔν καὶ

22. Ἴδὲ σύγκρισιν τοῦ κειμένου τούτου πρὸς τὸ τοῦ Ἐπιφανίου ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει τῆς παρούσης μελέτης.

τὸ αὐτὸ μέτρον ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα κατὰ διαφόρους αἰῶνας καὶ εἰς διαφόρους τόπους ἔχει διάφορον ἔκτασιν ἢ χωρητικότητα. Χαρακτηριστικῶς ἀναγράφει ὁ Ἄγ. Ἐπιφάνιος εἰς τὸ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργον του ὅτι ὁ μέδιμος, μονὰς χρησιμοποιουμένη διὰ τὴν μέτρησιν στερεῶν ἀντικειμένων, εἰς διαφόρους περιοχὰς τῆς Κύπρου εἶχε διάφορον χωρητικότητᾰ²³.

Ἀναλυτικώτερον θὰ ὁμιλήσωμεν μόνον περὶ τῶν μέτρων χωρητικότητος καὶ βάρους, δεδομένου ὅτι περὶ τούτων ὁμιλεῖ καὶ ὁ Ἐπιφάνιος εἰς τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν ἔργον του.

α'. Αἰγύπτιοι.

Ὡρισμένα ἐκ τῶν μέτρων χωρητικότητος, περὶ τῶν ὁποίων ὁμιλεῖ ὁ Ἐπιφάνιος, προέρχονται ἐξ Αἰγύπτου. Πρόκειται περὶ τῆς ἀρτάβης (36, 45 λίτραι, κατὰ τὸν Ἐπιφάνιον ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὀνομάζετο ἀρτώβ²⁴ ἢ ἐρτώβ²⁵) περὶ τοῦ ἐφᾰ (οἰφὶ κατὰ τοὺς Ὀ'), τὸ ὅποιον ἰσοῦτο πρὸς τέσσαρας ἀττικοὺς χοίνικας (4, 56 λίτραι) καὶ περὶ τοῦ χίν, δεκάκις μικροτέρου τοῦ ἐφᾰ (0,456 λίτρ.)²⁶.

Τὸ αἰγυπτιακὸν ἐφᾰ ἦτο ὀκτάκις μικρότερον τοῦ ἐβραϊκοῦ. Σημειωτέον, ὅτι εἰς τὰ εἰς τὸν Ἐπιφάνιον ἀποδιδόμενα μετρολογικὰ ἀποσπάσματα ἐμφανίζεται τοῦτο ὡς ἐβραϊκὸν μέτρον καὶ δὴ ὡς τὸ «ἄγιον Ἴν»²⁷.

β'. Βαβυλωνιοὶ καὶ Ἀσσυριοὶ.

Παρὰ Βαβυλωνίοις καὶ Ἀσσυριοῖς ἀπαντᾶσι τὰ ἐξῆς μέτρα χωρητικότητος:

1) Ἐφᾰ (ἀρτάβη)	36,37 λίτραι.
2) Μάρης	30,31 »
3) Καπίθη	2,021 »
4) Ἐξηκοστόν ²⁸	0,505 »

23. «Μέδιμος δὲ παρ' αὐτοῖς τοῖς Κυπρίοις διάφορος· τὸν γὰρ μέδιμον Σαλαμίνοι, εἰτ' οὖν Κωνσταντιοὶ, ἐκ πέντε μοδίων ἔχουσι· Πάφιοι δὲ καὶ Σικελοὶ τεσσάρων ἡμισυ (καὶ ἡμίσεος) μοδίων αὐτὸν μετροῦσιν» (§ 21).

24. Ἐπιφάνιος, Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν § 24.

25. Fr. Hultsch, *Metrologiconum Scriptorum Reliquiae*, Vol. I, Lipsiae MDCCGLXIV ἐν τῷ προλόγῳ σελ. XVI.

26. Ἡ ἀναλογία τούτου πρὸς τὸ ἐβραϊκὸν λόγ. ἦτο 9 : 10. Κατὰ συνέπειαν τὸ αἰγυπτιακὸν χίν ἦτο πολὺ μικρότερον τοῦ ἐβραϊκοῦ χίν, τὸ ὅποιον ἰσοῦτο πρὸς δώδεκα λόγ.

27. Σχετικῶς ἰδὲ ἐν τῇ ἀξιολόγῳ μελέτῃ τοῦ Fr. Hultsch, *Griechische und Römische Metrologie*, Zweite Bearbeitung, Berlin 1882 σελ. 369 καὶ 450. Ἀναλυτικώτερον περὶ τῶν μέτρων χωρητικότητος τῶν Αἰγυπτίων γίνεται λόγος ἐν σσ. 366 - 372. Εὐθὺς ἐν συνεχείᾳ γίνεται λόγος περὶ τῶν μέτρων βάρους καὶ περὶ τῶν νομισμάτων τῶν Αἰγυπτίων, ἐνθα καὶ ἐξάιρεται ἡ ἀπλότης τούτων ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ βαβυλωνιακά. Τὸ τὲν εἶχε βάρος 90, 96 γραμμ., τὸ δὲ δωδέκατον τούτου κ ἐ τ 9,096 γραμμ.

28. Τοῦτο ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν μεταγενέστερον ρωμαϊκὸν ξέστην.

Ὡς σταθμὰ ἔχομεν τὸ τάλαντον, τὴν μίην, ἢ ὅποια ἦτο τὸ ἐξηκοστὸν τοῦ τάλαντου καὶ τὸ ἐξηκοστὸν τῆς μίην. Εἰς μεταγενεστέρους χρόνους ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψιν οὐχὶ τὸ ἐξηκοστὸν, ἀλλὰ τὸ πεντηκοστὸν ταύτης ὀνομαζόμενον Shekel (σίκλος) καὶ ἀκολούθως τὸ ἐξηκοστὸν τούτου²⁹.

Παρὰ Βαβυλωνίους καὶ Ἀσσυρίους γενικῶς διακρίνονται τὰ σταθμὰ εἰς βάρεια καὶ ἐλαφρά, τὰ πρῶτα τῶν ὁποίων εἶχον τὸ διπλάσιον βάρος τῶν δευτέρων, ἦσαν δὲ κατεσκευασμένα ἐξ εὐτελεστέρου μετάλλου. Οὕτω τὸ βαρὺ τάλαντον ἦτο βάρους, 60,48 χλγρ. τὸ δὲ ἐλαφρὸν 30,24 χλγρ. καὶ ἀντιστοιχῶς ἡ μίην 1008 γραμμ. καὶ 504 γραμμ., τὸ δὲ ἐξηκοστὸν ταύτης 16,8 γραμμ. καὶ 8,4 γραμμάρια. Ἐπίσης διακρίνονται ταῦτα εἰς τὰ βασιλικά, τὰ ἐκ χρυσοῦ καὶ τὰ ἐξ ἀργύρου³⁰.

γ'. Ἑβραῖοι.

Μέτρα χωρητικότητος εἶχον οἱ Ἑβραῖοι τὰ ἐξῆς:

- 1) Χομὲρ ἢ κὸρ (388,80 λίτρ.).
- 2) Λεθὲκ ἢ μέγα γομὸρ (194,40 λίτρ.).
- 3) Ἐφά (διὰ τὰ ξηρά) ἢ βάθ (διὰ τὰ ὑγρά) (38,88 λίτρ.).
- 4) Σεά (12,99 λίτρ.).
- 5) Ἴν (6,49 λίτρ.)³¹.
- 6) γομὸρ ἢ γομὲρ ἢ ἀσσάριον (3,88 λίτρ.).
- 7) κάβ (2,16 λίτρ.).
- 8) λὸγ (0,544 λίτρ.).

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω πρὸς τὴν λίτραν παρατιθεμένης συγκρίσεως συνάγεται ὅτι τὸ μεγαλύτερον μέτρον, τὸ χομὲρ ἢ κὸρ ἰσοῦτο πρὸς δύο λεθὲκ, πρὸς 10 ἐφά καὶ πρὸς 720 λὸγ. Τὸ σεά ἦτο τὸ τρίτον τοῦ ἐφά, τὸ Ἴν τὸ ἕκτον τούτου, τὸ γομὸρ ἢ γομὲρ τὸ δέκατον καὶ τὸ κάβ τὸ δέκατον ὄγδοον αὐτοῦ (τοῦ ἐφά).

Ὡς παρὰ Βαβυλωνίους οὕτω καὶ παρ' Ἑβραίοις ὡς κύριον μέτρον βάρους ἔχομεν τὸ τάλαντον (44,80 χιλγρ.). Τοῦτο, ἐκ βαβυλωνιακῆς προφανῶς ἐπιδράσεως διηρεῖτο εἰς 3000 Shekel (σίκλους) (14,93 γραμμ.)³². Ὁ σίκλος, ὅστις παρὰ τοῖς Ὁ καλεῖται καὶ σίκλος ὁ ἅγιος, σταθμὸς ὁ ἅγιος, σταθμία τὰ ἅγια, ὡς καὶ δίδραχμον (Πρβλ. Ἐξ. 30,15 Λευιτ. 26,25) ὑποδι-

29. F. Hultsch, Griechische... ἐνθ' ἀν., σ. 407 - 408.

30. Διὰ περισσοτέρας πληροφορίας περὶ τῶν μέτρων καὶ σταθμῶν τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων ἰδὲ ἐν F. Hultsch, Griechische... σ. 391 - 415. Ὡς ἐν σ. 407 ἀναγράφεται, τὸ τάλαντον χρυσοῦ συγκρινόμενον πρὸς τὸ βαβυλωνιακὸν τάλαντον εἶχεν ἀναλογίαν 5 : 6.

31. Τὸ ἅγιον Ἴν ἦτο τὰ τρία τέταρτα τούτου.

32. Ἀναλυτικώτερον ἰδὲ ἐν F. Hultsch, Griechische... σ. 456 - 474.

αιρεῖται εἰς τὸ ἡμισυ καὶ τὸ τέταρτον αὐτοῦ, ὡς καὶ εἰς τὸ Gera, ὅπερ παρὰ τοῖς Ο' καλεῖται ὀβολὸς (Πρβλ. Λευιτ. 27,25 Ἄριθ. 18,16 κ.ά.). Σημειωτέον, ὅτι ἡ τιμὴ τοῦ ταλάντου ἦτο διάφορος ἀναλόγως τῆς ἀξίας τοῦ μετάλλου³³.

δ'. Σ ύ ρ ο ι.

Συριακὰ μέτρα χωρητικότητος:

Ἐπιφανίου ὁ συριακὸς μετρητῆς ἢ ἀρτάβη ἰσοῦτο πρὸς 60,62 λίτρας. Ὁ μάρης ἦτο τὸ ἡμισυ τούτου (30,31 λίτραι), τὸ δὲ σαφιθὰ ἢ σάτον τὸ πέμπτον τούτου (12,12 λίτραι). Ὁ συριακὸς Sextar ἦτο τὸ ἕν ἐνενηκοστὸν τοῦ μετρητοῦ (0,674 λίτραι), ἡ δὲ κοτύλη τὸ ἡμισυ τούτου (0,337).

Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Σελευκιδῶν παρὰ Σύροις ἔχομεν:

1) Συριακὸν μετρητὴν (65,65 λίτραι)

2) Συριακὸν Sextar, τὸ ἕν ἐνενηκοστὸν τούτου, (0,729 λίτραι)

3) Ῥωμαϊκὸν Sextar, τὸ ἕν ἑκατοστὸν εἰκοστὸν τούτου (0,547 λ.)

4) Ἑλληνικὴν κοτύλην τὸ ἕν ἑκατοστὸν ὄγδοηκοστὸν τούτου (0,365 λίτραι)³⁴.

ε'. Φ ο ί ν ι κ ε ς.

Τὰ φοινικικὰ μέτρα καὶ σταθμὰ συγγενεῦουν πρὸς τὰ Ἰουδαϊκὰ. Οὕτω, ἔχομεν: τὸν κόρον (30 σάτα, 363,7 λίτραι), τὸ σάτον (6 καὶ 12,12 λίτραι) τὸν κάβον (4 λόγ, 0,505 λίτραι).

Ἐπιφανίου ὁ συριακὸς μετρητῆς ὡς φοινικικὸν μέτρον εἶναι τὸ διπλάσιον τοῦ βαβυλωνιακοῦ μάρης, ἰσοῦται δὲ πρὸς 120 λόγ ἢ πέντε σάτα ἢ τὸ ἕκτον τοῦ κόρου. Τὸ ἐβραϊκὸν βὰθ ἢ ἐφὰ (72 λόγ) ἐχρησιμοποιήθη ὡσαύτως παρ' αὐτῶν, ἰσοῦτο δὲ πρὸς τρία σάτα ἢ τὸ δέκατον τοῦ κόρου³⁵.

ς'. Π έ ρ σ α ι.

Τὸ μεγαλύτερον μέτρον χωρητικότητος τῶν Περσῶν διὰ τὰ στερεὰ ἦτο ἡ ἀχάνη (2182 λίτραι). Ταύτης τὸ τεσσαρακοστὸν ἦτο ἡ ἀρτάβη. Ἐκάστη ἀρτάβη ἰσοῦτο πρὸς 48 καρπέτας (1,137 λίτρας)³⁶. Ὡς μέτρον χωρητι-

33. Ἰδὲ F. Hultsch, ἐνθ' ἀν. σ. 473 ἐνθα καὶ γίνεται σύγκρισις τοῦ ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐξ ἀργύρου ταλάντου ἐκτιμωμένης τῆς ἀξίας εἰς γερμανικὰ μάρκα.

34. Περὶ τῶν σταθμῶν τῶν Σύρων, ἅτινα ὁμοιάζουν πρὸς τὰ τῶν Βαβυλωνίων, ἰδὲ παρὰ F. Hultsch ἐνθ' ἀν. σ. 590 - 597.

35. Περὶ τῶν σταθμῶν τῶν Φοινίκων, ἅτινα ὁμοιάζουν ὡς καὶ τὰ τῶν Σύρων πρὸς τὰ βαβυλωνιακὰ, ἰδὲ ἐν F. Hultsch ἐνθ' ἀν., σ. 416 - 420 καὶ 590 - 597. Ἐκ τῆς σ. 420-437 γίνεται λόγος περὶ τῶν σταθμῶν καὶ νομισμάτων τῆς Καρχηδόνος.

36. Περὶ τῆς σχέσεως μεταξὺ τοῦ περσικοῦ καρπέτου, τῆς βαβυλωνιακῆς καπίθης καὶ τοῦ ἐβραϊκοῦ κάβου ἰδὲ ἐν F. Hultsch, ἐνθ' ἀν., σ. 481.

κόπητος διὰ τὰ ὑγρά οἱ Πέρσαι εἶχον τὸν μάριν, ὅστις ἰσοῦτο πρὸς τὰ πέντε ἕκτα τοῦ βαβυλωνιακοῦ ἐφά ἢ τὰ πέντε ἔνατα τῆς περσικῆς ἀρτάβης (30,31 λίτραι). Ὑποδιαίρεσις τούτου ἦτο τὸ ἐξηκοστὸν (0,505 λίτραι).

Τὰ σταθμὰ τῶν Περσῶν ὁμοιάζουν πρὸς τὰ βαβυλωνιακὰ (τάλαντον, μίν, Shekel). Τὸ χρυσοῦν περσικὸν τάλαντον βάρους 25,2 χιλιογράμμων ἰσοῦτο πρὸς τρεῖς χιλιάδας δαρεικοῦς (8,6 γραμμ.). Ἡ ἀξία τοῦ ἀργυροῦ ταλάντου ἦτο τὸ δέκατον τῆς ἀξίας τοῦ χρυσοῦ. Ὡσαύτως γνωστὸς τυγχάνει παρὰ Πέρσαις ὁ Μηδικὸς σίγλος βάρους 5,6 γραμμαρίων, τουτέστι τὰ δύο τρίτα τοῦ δαρεικοῦ³⁷.

ζ'. Ἀρχαῖοι Ἕλληνες.

Διὰ τὴν μέτρησιν τοῦ ὄγκου δὲν ὑπῆρχεν ἐνιαῖον σύστημα εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα. Ἐπικρατέστερον ἦτο τὸ μετρικὸν σύστημα τῶν Ἀθηναίων³⁸, τὸ ὁποῖον εἶχε διαδοθῆ μέχρι καὶ τῆς Σικελίας καὶ Ἰταλίας. Βάσις τοῦ μετρικοῦ τούτου συστήματος διὰ μὲν τὰ ὑγρά ἦτο ὁ μετρητῆς (39,395 λίτραι), διὰ δὲ τὰ στερεὰ ὁ μέδιμνος (52,527 λίτραι).

Κατωτέρω παρατίθεμεν τὰς ὑποδιαίρεσεις τῶν δύο τούτων μέτρων. Ὁ μετρητῆς ἰσοῦτο πρὸς δώδεκα χόας, 144 κοτύλας ἢ 864 κυάθους (39,395 λίτρας). Ὁ ἀμφορεὺς ἢ διώτη ἦτο τὸ ἥμισυ τοῦ μετρητοῦ ἢ ἕξ χόες. (19,698 λίτραι). Ὁ χοὺς ἦτο τὸ δωδέκατον τοῦ μετρητοῦ ἢ δώδεκα κοτύλαι (3,283 λίτραι). Ὁ ξέστης ἰσοῦτο πρὸς δύο κοτύλας ἢ 0,547 τῆς λίτρας, ἢ κοτύλη ἦτο τὸ δωδέκατον τοῦ χοῦς ἢ 0,274 τῆς λίτρας, διηρεῖτο δὲ εἰς δύο ἡμικοτύλια. Τὸ ἡμικοτύλιον (0,137 τῆς λίτρας) ἰσοῦτο πρὸς δύο δξύβαφα. Τὸ δξύβαφον ἦτο τὸ τέταρτον τῆς κοτύλης ἢ 0,068 τῆς λίτρας ὁ δὲ κύαθος, τὸ μικρότερον διὰ τὰ ὑγρά μέτρον, ἦτο τὰ δύο τρίτα τοῦ δξύβάφου ἢ 0,046 τῆς λίτρας.

Ὁ μέδιμνος ἰσοῦτο πρὸς τρεῖς τριτεῖς ἢ ἕξ ἔκτεῖς ἢ 52,527 λίτρας. Ὁ ἔκτεὺς ἢ μόδιος, τὸ ἕκτον τοῦ μεδίμνου, ἰσοῦτο πρὸς ὀκτὼ χοίνικας ἢ 8,754 λίτρας. Τὸ ἡμiekτον, τὸ δωδέκατον τοῦ μεδίμνου, πρὸς τέσσαρας χοίνικας

37. Πρβλ. F. Hultsch σ. 486 - 487. Ἀναλυτικῶς περὶ τῶν Περσικῶν μέτρων βάρους καὶ τῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς τὰ βαβυλωνιακὰ ἰδὲ παρὰ F. Hultsch, ἐνθ' ἄν. σ. 487 - 495.

38. Ὁ F. Hultsch ἐν τῇ πολλᾷ κίς μνημονευθεῖσει περὶ τῆς μετρολογίας τῶν ἀρχαίων λαῶν μελέτῃ του ὁμιλῶν ἀναλυτικῶς διὰ τὰ διάφορα παρ' ἀρχαίοις Ἑλλησι μέτρα ποιεῖται ἐν σ. 505 σύγκρισιν τῶν μέτρων χωρητικότητος τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Αἰγίνης. Σημειώτεον ὅτι ἐνθ' ὁ μέδιμνος τῶν Ἀθηναίων ἦτο 52, 53 λίτραι, ὁ τῆς Αἰγίνης ἦτο 72, 74 λίτραι. Ἀνάλογα ἦσαν καὶ τὰ ὑπόλοιπα μέτρα. Ἐν σσ. 557 - 560 ποιεῖται λόγον περὶ τῶν ἐν Κύπρῳ μέτρων καὶ ἀναγράφει, ὅτι ἡ μνασίς (90, 9 λίτραι) ἦτο ὁ μέγιστος τῶν ἑλληνικῶν μεδίμων (ἐνθ' ἄν., σ. 558). Τὸ ἥμισυ ταύτης ἦτο ὁ μέδιμνος τῆς Σαλαμίνος τῆς Κύπρου καὶ τὸ δέκατον ὁ κυπριακὸς μόδιος. Πρβλ. πίνακα ἐν σ. 559 τῆς ὡς ἄνω μελέτης.

ἢ 4,377 λίτρας, ὁ χοίνιξ, τὸ τεσσαρακοστὸν ὄγδοον τοῦ μεδίμου ἰσοῦτο πρὸς δύο ξέστας ἢ 1,094 λίτρας. Ὁ ξέστης ἰσοῦτο πρὸς δύο κοτύλας ἢ 0,547 τῆς λίτρας, ἢ κοτύλη πρὸς 0,274 τῆς λίτρας καὶ ὁ κύαθος πρὸς 0,046 τῆς λίτρας, ὡς ἀνωτέρω εἶδομεν.

Τὰ τρία τελευταῖα μέτρα (ξέστης, κοτύλη καὶ κύαθος), κοινὴ μονὰς μετρήσεως τῶν ὑγρῶν καὶ ξηρῶν ρευστῶν, ὡς καὶ τὸ ὀξύβαφον ἐχρησιμοποιεῖσθαι καὶ εἰς τὴν φαρμακοποιίαν. Πάντων τῶν μέτρων τούτων μικρότερον ἦτο τὸ κοχλιάριον, τὸ ἐξήκοστον τῆς κοτύλης. Ἡ μικρὰ χήμη ἰσοῦτο πρὸς δύο κοχλιάρια, τὸ μύστρον πρὸς δύο καὶ ἥμισυ κοχλιάρια, ἢ μεγάλη χήμη πρὸς τρία ἢ ἴσως καὶ τέσσαρα κοχλιάρια, ἢ κόγχη πρὸς πέντε κοχλιάρια, ὁ κύαθος πρὸς δέκα καὶ τὸ ὀξύβαφον πρὸς ἑκατὸ πέντε κοχλιάρια. Τετραπλάσιον τοῦ ὀξυβάφου ἦτο ἡ κοτύλη ἢ τρυβλίον, διπλάσιον δὲ τῆς κοτύλης, ὡς ἤδη ἀνεγράφη, ὁ ξέστης³⁹.

Σταθμὰ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ ἰδίως τῶν Ἀθηναίων ἦσαν τὰ ἑξῆς:

- 1) Τὸ τάλαντον, βάρους ἐξήκοντα μνῶν ἢ ἑξ ἑκατῶν δραχμῶν.
- 2) Ἡ μνᾶ, βάρους ἑκατὸν δραχμῶν.
- 3) Ἡ δραχμὴ ἢ ὀλκὴ, ἦτις ἰσοῦτο πρὸς ἑξ ὀβολοὺς.
- 4) Ὁ ὀβολός.
- 5) Ὁ χαλκοῦς, τὸ ὄγδοον τοῦ ὀβολουῦ.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω πέντε κοινῶν σταθμῶν ἡ δραχμὴ ἢ ὀλκὴ, ὁ ὀβολός καὶ ὁ χαλκοῦς ὡς καὶ τὰ εὐθὺς ἐν συνεχείᾳ παρατιθέμενα ἦσαν χρήσιμα ἰδίως εἰς τὴν φαρμακοποιίαν.

- 1) Τὸ γράμμα, τὸ τρίτον τῆς δραχμῆς.
- 2) Ὁ θέρμος, τὰ δύο τρίτα τοῦ ὀβολουῦ.
- 3) Τὸ κεράτιον τὸ ἐν δευτέρῳ τοῦ θέρμου ἢ τὸ ἐν τρίτῳ τοῦ ὀβολουῦ.
- 4) Τὸ σιτάριον, τὸ ἐντέταρτον τοῦ κερατίου ἢ τὸ δωδέκατον τοῦ ὀβολουῦ⁴⁰.

39. Πολλὰ τῶν ἀρχαίων μέτρων ἐχρησιμοποιεῖσθαι ὡσαύτως καὶ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν. Σχετικῶς ἰδὲ Φ. Κουκουλέ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς, τόμος Β' 1, Ἀθήναι 1948 σ. 249 - 251. Ὡς ἐν τῇ προμνημονευθείσῃ μελέτῃ ἀναγράφεται, παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς ἐχρησιμοποιοῦντο ὡσαύτως διὰ τὰ στερεὰ ὁ μόδι(ος) ἢ τὸ μόδιον, περιφερὲς ξύλινον δοχεῖον, τὸ χοινίκιον, δοχεῖον ἰσον πρὸς ἓνα μόδιον καὶ ἐν τέταρτον τοῦ μοδίου καὶ βάρους δέκα λιτρῶν, τὸ ἡμιχοινίκιον, τὸ κοῖλον καὶ εἰς παλαιότερους χρόνους ἢ ἀρτάβη, ἢ ἰσοδυναμοῦσα κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἐπιφανίου πρὸς ἑβδομήκοντα δύο ξέστας («Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» § 24). Διὰ τὰ ὑγρά πλὴν τοῦ ξέστου ἐχρησιμοποιεῖτο ἡ λίτρα, ἢ ἡμίνα (τρεῖς λίτραι), τὸ μέτρον (τριάκοντα λίτραι) κ.ἄ. Σχετικῶς ἰδὲ Φ. Κουκουλέ... ἐνθ' ἀν., σ. 250 - 251, ἐνθα καὶ περὶ τῶν λοιπῶν πρὸς στάθμισιν τῶν ἀντικειμένων μέτρων.

40. Ὡς ἀναγράφει ὁ Σκαρλάτος Δ. ὁ Βυζάντιος, ὅστις παραθέτει σχετικὸν πῖνακα (Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, τόμ. Β'. Ἐν Ἀθήναις 1852 σ. 1586) οἱ ἀρχαῖοι δὲν

Αἱ ἐπωνυμῖαι τῶν σταθμῶν ἐχρησίμευον ἐπίσης καὶ εἰς τὰ νομίσματα, ἢ ἀξία τῶν ὁποίων ἦτο προσδιορισμένη ἐπὶ τοῦ βάρους τοῦ ἀργύρου⁴¹.

Οὕτως ἔχομεν: α) Νομίσματα χαλκᾶ: 1) Χαλκοὺς, τὸ ὄγδοον τοῦ ὀβολοῦ. 2) Δίχαλκον, τὸ τέταρτον τοῦ ὀβολοῦ.

β) Νομίσματα ἀργυρᾶ: 1) Ἡμισυβόλιον, τὸ ἡμισυ τοῦ ὀβολοῦ ἢ τὸ δωδέκατον τῆς δραχμῆς. 2) Ὀβολός, τὸ ἕκτον τῆς δραχμῆς. 3) Διώβολον ἢ διπλοὺς ὀβολός. 4) Τετράβολον ἢ τετραπλοὺς ὀβολός. 5) Δραχμή. 6) Δίδραχμον ἢ διπλῆ δραχμή. 7) Τετράδραχμον ἢ στατήρ ἀργυροῦς.

γ) Νόμισμα χρυσοῦν: Στατήρ χρυσοῦς ἢ ἀπλῶς χρυσοῦς· εἰκοσάδραχμον⁴².

Ὀνόματα δηλωτικὰ ποσοτήτων ἀργυρίου: 1) Μνᾶ, ποσότης ἑκατὸν δραχμῶν. 2) Τάλαντον, ποσότης ἐξήκοντα μνῶν ἢ ἕξ χιλιάδων δραχμῶν⁴³.

η'. Ρωμαῖοι.

Παρὰ Ρωμαῖοις μονὰς χωρητικότητος διὰ μὲν τὰ ξηρὰ ἦτο ὁ μόδιος, τὸ τρίτον τοῦ κυβικοῦ ποδός (16 Sextarii, περ. 8,66 λίτραι), διὰ δὲ τὰ ὑγρά ὁ κυβικὸς πούς, ὅστις ὀνομάζετο Amphora, διότι εἶχε σχῆμα ἀμφορέως (48 Sextarii, περ. 26 λίτραι).

Μονὰς βάρους ἦτο ὁ as ἢ libra ronto ἢ ἀπλῶς libra (λίτρα), δι' ὑγρά καὶ ξηρὰ (327,45 γραμμ.) δηλ. περὶ τὸ τρίτον τοῦ χιλιογράμμου.

Ὑποδιαίρέσεις τῆς libra ἦσαν: 1) Uncia, τὸ δωδέκατον τῆς libra (27,288 γραμμ.). 2) Sextans ἴσον πρὸς δύο οὐγγίας (0,09 τῆς λίτρας). 3) Triens ἰσούμενον πρὸς τέσσαρας οὐγγίας. 4) Quincunx ἰσούμενον πρὸς πέντε οὐγγίας. Ὑποδιαίρέσεις τῆς uncia εἶναι τὸ cochlear (χρήμη) ἰσούμενον πρὸς

συνεφάνουν πρὸς τὴν ἀκριβῆ ἀναλογίαν τῶν τελευταίων τούτων ὑποδιαίρέσεων τοῦ ὀβολοῦ, καὶ ὅτι οὗτος ἠκολούθησε κατὰ προτίμησιν τὸ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἐγχειρίδιον τὸ ἀποδιδόμενον εἰς τὸν Γαληνόν. Περὶ τοῦ τελευταίου τούτου ἔργου ἰδὲ Pernice, Ericus, Galeni de Ponderibus et Mensuris Testimonia, Bonnae 1888.

41. Ἰδὲ Σκαρλάτου τοῦ Βυζαντίου... ἐνθ' ἄν. σσ. 1586 - 1587.

42. Ὡς ἀναγράφει ὁ Σκαρλάτος ὁ Βυζάντιος (ἐνθ' ἄν., σ. 1587) ὁ Ἀττικὸς χρυσοῦς στατήρ ἐταντίζετο μὲ τὸν δαρεικόν, νόμισμα Περσικόν ἰσοβαρὲς καὶ ἰσοδύναμον τοῦ Ἀττικοῦ. Ἐκκυκλοφόρου δὲ καὶ ἄλλα εἶδη χρυσῶν στατήρων διαφόρων τύπων καὶ διαφόρου ἀξίας, καθὼς ὁ Κυζικηνός (28 δραχμαὶ) ὁ Αἰγινητικός, ὁ Ἀλεξανδρινός, ὁ Φωκαϊκός ὁ καὶ εὐτελέστερος πάντων. Ἐπειτα οἱ Φιλίππειοι στατήρες, Μακεδονικοὶ κ.λ.π. Ὑπὸ τοῦ F. Hultsch (Metrologie... σσ. 499 - 528) συμπληροῦνται ἐν τισὶ τὰ ὡς ἄνω περὶ μέτρων παρατιθέμενα, ἅτινα ὡς εἰς λεπτομερείας ἀναφερόμενα παραλείπονται ἐνταῦθα.

43. Ἐκτὸς τοῦ τάλαντου τῶν ἐξήκοντα μνῶν, τὸ ὅποιον ἐκφέρεται συνήθως ἄνευ ἄλλης προσωνυμίας ἦσαν τὸ Εὐβοϊκὸν τάλαντον, ἰσοδύναμον σχεδόν, τὸ Αἰγινητικόν, τιμώμενον ἑκατὸν μνᾶς, τὸ Συρακούσιον, τὸ Ἀλεξανδρινόν κ.λ.π. Τὸ χρυσοῦν τάλαντον εἶναι μᾶλλον ποσότης χρυσοῦ προσδιορισμένη διὰ τοῦ βάρους παρὰ χρηματικῆ. Τιμᾶται δὲ συνήθως δέκα τάλαντων ἀττικῶν ἢ ἑξακοσίων μνῶν (62103 δρχ.).

τὰ πέντε δωδέκατα τῆς οὐγγίας καὶ τὸ scripulum τὸ ἕν εἰκοστὸν τέταρτον τῆς οὐγγίας (1,137 γραμμ.).

Τὸ μέγιστον μέτρον χωρητικότητος διὰ τὰ ὑγρά ἦτο ὁ culleus (πρβλ. κολεῶς) = 20 amphorae, περ. 520 λίτραι. Ἔτερα μέτρα ἦσαν: 1) Medimnum καὶ medimnus (μέδιμνος), διὰ ξηρὰ = 2 amphorae ἢ 96 sextarii ἢ 16 congii ἢ 6 modii (περ. 52,5 λίτραι). 2) Cadus (κάδος), δι' ὑγρά = $1,1/2$ τῆς amphora ἢ 72 sextarii (περ. 39 λίτραι). 3) Congius (χοῦς, κόγγος, κόγγη), δι' ὑγρά = 6 sextarii (περ. 3,25 λίτραι). 4) Sextarius α) δι' ὑγρά: ἰσοῦτο πρὸς τὸ $1/6$ τοῦ congii ἢ 12 cyathi (περ. 0,55 τῆς λίτρας) β) διὰ ξηρὰ: ἰσοῦτο πρὸς τὸ $1/4$ τοῦ modius. 5) Quartarius, δι' ὑγρά καὶ ξηρὰ, ἰσοῦτο πρὸς τὸ $1/4$ τοῦ sextarius (περ. 0,137 τῆς λίτρας). 6) Cyathus (κύαθος), δι' ὑγρά καὶ ξηρὰ ἰσοῦτο πρὸς τὸ $1/12$ τοῦ sextarius (περ. 0,45 τῆς λίτρας). Ὡσαύτως ἐχρησιμοποιοῦντο καὶ τὰ ἐξῆς μέτρα: 1) Urna 2) semicongius 3) hemina (ἡμίνα, κοτύλη) 4) acetabulum (δξύβαφον). Ταῦτα ἦσαν τὸ ἥμισυ τῆς amphora, τοῦ congii τοῦ sextarius καὶ τοῦ quartarius ἀντιστοίχως.

Νομίσματα τῶν Ρωμαίων: Ὁ as (as liberalis ἢ librarius περ. βάρους 327,45 γραμμ.) ὑπῆρξε οὐ μόνον ἡ παλαιοτάτη μονὰς βάρους, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἡ παλαιοτάτη νομισματικὴ μονὰς. Ὡς εἶδομεν, ὑποδιαίρεσις τούτου ἦτο ἡ uncia ἀποτελοῦσα τὸ δωδέκατον αὐτοῦ⁴⁴.

Τὸ χαλκὸν μετρικὸν σύστημα διετηρήθη παρὰ Ρωμαίους μέχρι τοῦ 268 π.Χ. Ἐκτοτε οὗτοι μιμούμενοι τοὺς Ἕλληνας ἔκοψαν καὶ ἀργυρὰ νομίσματα. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς αὐτοκρατορίας τὰ ἀργυρὰ νομίσματα ἀντικατεστάθησαν διὰ χρυσῶν. Βάσις τοῦ νομισματικοῦ συστήματος ἔγινεν ὁ ὑπὸ τοῦ Καίσαρος κοπεῖς aureus (nummus) ἀξίζων 25 ἀργυρὰ δηνάρια ἢ 100 σηστερτίους. Ἡ ἀξία τῶν ἀργυρῶν νομισμάτων, ἅτινα ἐξηκολούθουν νὰ κόπωνται, ἔβαινε μειουμένη. Ἐκόπησαν τριῶν εἰδῶν ἀργυρὰ νομίσματα: Denarius (nummus πρβλ. νομ-ισμα) δηνάριον, δεκάχαλκον νόμισμα ἔχον διακριτικὸν σημεῖον X, quinarius, νόμισμα πέντε ἀσσαρίων ἔχον διακριτικὸν σημεῖον V, sestertius, σηστερτίος = $2,1/2$ ἀσσάρια ἔχον διακριτικὸν σημεῖον ΠS ἢ HS (δηλ. unus et unus et Semis = $1+1+1/2$ ἀσσάρια)⁴⁵.

II. Τὰ παρ' Ἐπιφανίῳ ἀπαντώμενα μέτρα καὶ σταθμά.

Ἐξ ὅλων τῶν μέτρων τῶν ἀρχαίων ὁ Ἐπιφάνιος ποιεῖται λόγον εἰς τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν ἔργον του μόνον περὶ τῶν μέτρων χωρητικότητος καὶ βάρους. Πηγαί τοῦ Ἐπιφανίου τόσον διὰ τὰ μέτρα ὅσον καὶ διὰ τὰ σταθμά εἶναι ἀφ'

44. Ἀναλυτικότερον ἰδὲ εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ F. Hultsch (Metrologie... σ. 148) διδόμενον πίνακα.

45. Ἰδὲ Ἐρρίκου Σκάσση, Γραμματικὴ τῆς Λατινικῆς γλώσσης, Ἐν Ἀθήναις 1940 σ. 146 - 148.

ένος μὲν ἢ Ἁγία Γραφή, εἰς τὴν ὁποῖαν ἐνίοτε παραπέμπει, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἢ ἰδία αὐτοῦ πείρα, οὐχὶ μόνον ἐξ αὐτοψίας, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς μελέτης χρονογράφων καὶ ἄλλων συγγραφέων, πιθανῶς δὲ καὶ ἔργων ποιουμένων εἰδικῶς λόγον περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν⁴⁶.

Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν ποιεῖται ὁ Ἐπιφάνιος λόγον εἰς δύο παραγράφους (21 καὶ 24) τοῦ ἑλληνιστῆ σφζομένου ἔργου του. Ἐν τῇ πρώτῃ ὁμιλεῖ μόνον περὶ τριάκοντα δύο μέτρων χωρητικότητος (στερεῶν καὶ ὑγρῶν) ἐν συνεχείᾳ δὲ ἐπανέρχεται καὶ ὁμιλεῖ εἰδικώτερον περὶ τῶν ὀκτῶ πρώτων ἐξ αὐτῶν. Ὡς ὁ Oscar Viedebantt παρατηρεῖ⁴⁷, ἢ ἐν τῇ παραγράφῳ ταύτῃ παράθεσις τοῦ πίνακος τῶν τριάκοντα καὶ ἑνὸς μέτρων (ὁ κόρος δὲν περιλαμβάνεται εἰς τὸν πίνακα τοῦτον) εἶναι μεταγενεστέρα προσθήκη εἰς τὸ κείμενον τοῦ Ἐπιφανίου ἀρκετὰ παλαιὰ ὅμως, ἐφ' ὅσον ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὰς δύο μορφὰς τοῦ κειμένου τὴν τῶν ἑλληνικῶν καὶ συριακῶν χειρογράφων.

Λαμβάνων ἀφορμὴν ἐκ τοῦ μοδίου, τουτέστι τοῦ μέτρου τοῦ ἁγίου (κβ' ἔστωδν) ἐπεκτείνεται εἰς τὰ κβ' ἔργα, τὰ ὁποῖα ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἐν ταῖς ἐξ ἡμέραις τῆς ἐβδομάδος (παρ. 22) καὶ εἰς τὰς κβ' βίβλους τῶν Ἑβραίων (παρ. 23). Ἀπὸ τῆς 24ης παραγράφου ἐπανέρχεται εἰς τὰ μέτρα ἀπὸ τοῦ μοδίου καὶ ἐφεξῆς. Εἰς τὰ ἤδη ἐν τῇ 21ῃ παραγράφῳ μνημονευθέντα, ἅτινα, ὡς εἶδομεν, πιθανώτατα δὲν προέρχονται ἐκ τοῦ Ἐπιφανίου⁴⁸, προστίθενται μόνον τρία (καβούκιον, σαΐτης, ὕδρια). Τὰ δύο τελευταῖα παραθέτει ἐπ' εὐκαιρίᾳ πρὸς ἐπεξήγησιν τοῦ «ἀπορρύματος» καὶ τοῦ «μάρης».

Ἀπὸ τοῦ ἡμίσεος τῆς 24ης παραγράφου ποιεῖται ἐν συνεχείᾳ λόγον περὶ «σταθμῶν» ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ ταλάντου. Περὶ τὸ τέλος τῆς παραγράφου ἐπανέρχεται εἰς τὰ μέτρα χωρητικότητος ὁμιλῶν διὰ τέσσαρα ἐξ αὐτῶν (μάρης, κύπρος, κόλλαθον, κογγιάριον). Ὁ Ἐπιφάνιος παραθέτει τὰ μέτρα

46. Ἀποσπάσματα περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν σφζονται ἀπὸ τοῦ μετακλασσικοῦ χρόνου, παρέχουν ὅμως ὕλικὸν ἀναγόμενον εἰς ἀρχαιότερους χρόνους. Σχετικῶς ἰδὲ August Böckh, *Metrologische Untersuchungen über Gewichte Münzfüsse und Masse des Altertums* (in ihrem Zusammenhänge) Berlin 1835. Περὶ τῶν μετρολογικῶν ἀποσπασμάτων ποιεῖται ἀναλυτικῶς λόγον ὁ Fr. Hultsch ἐν τῇ διτόμῳ μελέτῃ αὐτοῦ *Metrologorum Scriptorum Reliquiae*, Vol. I Quo Scriptores Graeci continentur, Lipsiae 1864, Vol. II quo Scriptores Romani et Indices continentur, Lipsiae 1866. Περὶ τῶν πηγῶν πρὸς μελέτην τῆς μετρολογίας τῶν ἀρχαίων λαῶν ποιεῖται λόγον ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ἐν τῇ πολλακτῆ προμνημονευθείσῃ μελέτῃ αὐτοῦ *Griechische und Römische Metrologie*, Berlin 1882 καὶ ἐν σσ. 5 - 14. Ἀξιοσημείωτος εἶναι καὶ ἡ μελέτη τοῦ Oscar Viedebant, *Forschungen zur Metrologie des Altertums*, Leipzig 1917. Σημειωτέον, ὅτι ἐγγεγραμμένον περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν ἀποδίδεται εἰς τὸν ἱατρὸν Γαληνόν. Πρβλ. Pernice, Ericus, *Galenus de Ponderibus et Mensuris Testimonia*, Bonnae 1888, καὶ Fr. Hultsch, *Metrologicum...* ἐνθ' ἄν., σσ. 209 - 225.

47. *Forschungen...* ἐνθ' ἄν., σ. 12. Πρβλ. Paul de Lagarde, *Symmikta II...* ἐνθ' ἄν., σ. 215.

48. Ἐνθ' ἄν.

φροντίζων πάντοτε, ὅπως προσδιορίσῃ τὴν μεταξὺ αὐτῶν σχέσιν, ἐνίοτε δὲ καὶ τὴν προέλευσιν αὐτῶν.

Ἐν συνεχείᾳ θὰ ἐπιχειρήσωμεν παράθεσιν τῶν μέτρων χωρητικότητος καὶ βάρους μὲ τὴν σειρὰν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀναγράφονται εἰς τὸ ἔργον τοῦ Ἐπιφανίου δίδοντες καὶ τὰς ὑπὸ τοῦ Ἐπιφανίου περὶ αὐτῶν παρεχομένας πληροφορίας.

α'. Μέτρα χωρητικότητος:

1) Κόρος, 393 λίτραι, μόδιοι λ' Λουκ. 16,7.

2) Λεθέκ ἢ γόμορ μέγα, μόδιοι ιε', 1/10 τῆς ἀρτάβης. Ὡσηε 3,2.

3) Γόμορ μικρόν, βάδοι ιβ', ξέσται στ', 1/12 τῆς ἀρτάβης.

4) Βάδος, ξέσται ν'.

5) Μνασίς, μόδιοι κ' εἰς τὸν τῶν ιζ' ξεστῶν παρὰ Κυπρίους μόδιον.

6) Μέδιμνος, μόδιοι ε' (Κωνσταντία Κύπρου), μόδιοι δ' καὶ ἡμισυ (Πάφος Κύπρου, Σικελία).

7) Σάτον ἢ σάτος. Ὑγρὸν σάτον νς' ξέσται.

8) Μόδιος, ξέσται κβ'. Παρὰ Κυπρίους ξέσται ιζ'. Πρβλ. Ἐξόδ. 30, 25, 31.

9) Κάβος, 1/4 τοῦ μοδίου.

10) Χοῖνιξ ἢ ὕφη (σεμιδάλεως), ξέσται β' καὶ ποστημόριον.

11) Δράξ ἀλεύρου.

12) Ἀρτάβη, ξέσται οβ' Πρβλ. Ἡσ. 5,10.

13) Κεράμιον. Ἡσ. 5, 10.

14) Τρία μέτρα σεμιδάλεως. Πρβλ. Γεν. 8,6.

15) Τρία κανᾶ χονδριτῶν.

16) Νέβελ οἴνου, ξέσται ρν', ὑγρὰ σάτα γ'.

17) Ἀλάβαστρον (μύρου). Πρβλ. Ματθ. 26,7. Μάρκ. 14,3. Λουκ. 7,37.

18) Καμψάκης. Πρβλ. Γ' Βασ. 17, 12,14 ξέσται δ'. Καμψάκης ὕδατος ξέσται ιβ', ἀντὶ τοῦ κάβου τοῦ σιτικοῦ μέτρου.

[19) Καβούκιον, ὁ μέγας καμψάκης.]

20) Κοτύλη (ἐλαίου) ἡμισυ ξέστου.

21) Κύαθος, (μεδεκῶθ) 1/6 τοῦ ξέστου.

22) Μετρητής, οβ' ξέσται, ρδ' ξέσται (ἐν Κύπρῳ).

23) Τρυβλίον, 1/2 τοῦ ξέστου.

24) Ξέστης, ὁ Ἀλεξανδρινὸς δύο λίτραι ἐν τῷ ἐλαίῳ.

25) Ἀφορεύς.

26) Ἀπόρρυμα, 1/2 τοῦ σαίτου (παρὰ Θηβαίους).

- 27) Σαῦτης, ξέσται κβ'.
- 28) Σαφιθα (Συριατικὸν ὄνομα), ξέσται κβ' (παρ' Ἀσκαλωνίταις).
- 29) Ἴν. Ἴν τὸ μέγα (ξεστῶν ιη'), Ἴν τὸ ἅγιον (ξεστῶν θ').
- 30) Χοῦς, ξεστῶν η'.
- 31) Στάμνος, ξέσται δ' (παρ' Ἀλεξανδρινοῖς). Στάμνος (χρυσή), ἐν ἧ ἀπέκειτο τὸ μάννα.
- 32) Μάρης, δύο ὕδρια (παρὰ Ποντικοῖς).
- 33) Ὑδρία, ι' ξέσται (παρὰ Ποντικοῖς).
- 34) Κύπρος, δύο μόδιοι, πέντε χοίνικες, εἴκοσι ξέσται.
- 35) Κόλλαθον, ξέσται κε', τὸ ἥμισυ τοῦ ὕγρου σάτου.
- 36) Κογγιάριον.

β' Σταθμά:

- 1) Τάλαντον, ρκε' λίτραι.
- 2) Λεπτόν, 1/6000 τοῦ ταλάντου.
- 3) Ἀσσάριον, ἑκατὸν λεπτά.
- 4) Δηνάριον, ἐξήκοντα ἀσσάρια.
- 5) Ἀργυροῦς, ἑκατὸν δηνάρια.
- 6) Λίτρα, 1/125 τοῦ ταλάντου, ιβ' οὐγγία.
- 7) Οὐγγία, 1/12 τῆς λίτρας.
- 8) Στατήρ, τὸ ἥμισυ τῆς οὐγγίας.
- 9) Δίδραχμον, τὸ ἥμισυ τοῦ στατήρος, τὸ τέταρτον τῆς οὐγγίας, εἴκοσι ὀβολοί. Πρβλ. Λευιτ. 27, 25.
- 10) Σίκλος, (κοδράντης). Ἡμισυ τοῦ στατήρος, ὡς καὶ τὸ δίδραχμον.
- 11) Δραχμή ἢ ὀλκή, ὄγδοον τῆς οὐγγίας.
- 12) Ὀβολός (ἀπὸ σιδήρου), ὄγδοον τῆς οὐγγίας.
- 13) Ὀβολός (ἀπὸ ἀργύρου), ὄγδοηκοστὸν τῆς οὐγγίας.
- 14) Χαλκοῦς, ὄγδοον τῆς οὐγγίας.
- 15) Μνα. Ἡ Ἰταλικὴ τεσσαράκοντα στατήρες, οὐγγίαι κ' λίτρα μία καὶ δίμοιρος.
- 16) Νομίον (τύπος ἀργυρίου). Ἄλλως νοῦμον.
- 17) Ἀργυρον, (παρὰ Ῥωμαίους μιλιάρσιον).
- 18) Δίχρυσον, τὸ ἥμισυ τοῦ ἀργύρου.
- 19) Φόλις ἢ βαλάντιον, δύο ἄργυροι, ση' δηνάρια⁴⁹.

49. Εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ De Lagarde (Symmiktta II, Göttingen 1880 σ. 184-185), παρατιθέμενον πίνακα ἐκ τῶν πενήκοντα πέντε ἀνωτέρω παρατιθεμένων μέτρων καὶ σταθμῶν (διὰ τὸ πεντηκοστὸν ἕκτον, ἦτοι τὸ κεντηνάριον ἰδὲ ἐπομένην ὑποσημείωσιν) ἀναγράφονται μόνον τὰ τριάκοντα ἑννέα. Ἐπίσης ἀναφέρονται ἡ ἄρουρα, τὸ ἰσθγον καὶ ὁ πήχυς, αἵτινα δὲν κατεχωρίσθησαν ἀνωτέρω, διότι δὲν ὑπάγονται εἰς τὰ μέτρα

20) Κεντηνάριον, 100 λίτραι⁵⁰.

Δ'. Ἡ συριακὴ μετάφρασις τοῦ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργου.

Ὡς ἤδη ἀνεγράφη, τοῦ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργου ἀποσπάσματα μόνον ἔχουν διασωθῆ εἰς τὴν ἑλληνικὴν, ἐνῶ τὸ ὅλον ἔργον ἔχει διασωθῆ ἐν συριακῇ μεταφράσει. Τὸ κείμενον τῆς συριακῆς μεταφράσεως εἶναι γνωστὸν ἐκ δύο κωδίκων ἐκ μεμβράνης τῶν Or. Add. 17148 (Ζ' αἰῶνος)⁵¹ καὶ Or. Add. 14620 (Θ' αἰῶνος), οἵτινες εὐρίσκονται ἐν τῷ βρετανικῷ μουσεῖῳ⁵². Ἐπὶ τῇ βάσει τούτων ἐξέδωκε τὸ πρῶτον τὸ ἔργον ὁ Paul de Lagarde ἐν τῇ μελέτῃ αὐτοῦ *Veteris Testamenti ab Origene recensiti Fragmenta apud Syros servata quinque*, Göttingae 1880. Μὴ δυνηθεὶς ὁ De Lagarde νὰ εὔρη ἐν Γοττίγγῃ συριακὰ στοιχεῖα ἠναγκάσθη παρὰ τὴν θέλησίν του νὰ ἐκδώσῃ τὸ ἔργον δι' ἑβραϊκῶν στοιχείων⁵³. Παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ἡ χρῆσις ἑβραϊκῶν στοιχείων θὰ διηκόλυνε, ὅπως ἀναγράφει, τὸ ἀναγνωστικὸν κοινόν, διὰ τὸ ὁποῖον προωρίζετο, ἢ μὴ χρησιμοποίησις συριακῶν στοιχείων ἦτο ἐν οὐσιῶδες μειονέκτημα.

Συγχρόνως πρὸς τὴν δημοσίευσιν τῆς συριακῆς μεταφράσεως ὁ De Lagarde ἐδημοσίευσεν καὶ τὴν ἤδη προαναγραφείσαν κριτικὴν ἔκδοσιν τοῦ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργου τοῦ Ἐπιφανίου (*Symmikta*, II, Göttingen, 1880), ἣτις, ὡς παρατηρήθη, ἔχει τὸ μειονέκτημα, ὅτι δὲν διακρίνει τὰ ἐκ τῶν ἑλληνικῶν χειρογράφων καὶ ἐκ τῆς συριακῆς μεταφράσεως προερχόμενα. Ἐκεῖ, ἐνθα στεροῦμεθα τοῦ ἑλληνικοῦ πρωτοτύπου, δηλαδὴ ἀπὸ τῆς 25ης μέχρι καὶ τῆς 84ης παραγράφου ὁ De Lagarde χρησιμοποιοεῖ ἀποκλειστικῶς τὴν συριακὴν μετάφρασιν. Κατὰ τὴν παράθεσιν τοῦ κειμένου χρησιμοποιοεῖ ἄλλοτε μὲν ἑλληνικοὺς χαρακτήρας, ἄλλοτε δὲ τὴν γερμανικὴν μετάφρασιν τοῦ συριακοῦ κειμένου. Ὡς ὁ ἴδιος ἀναγράφει, προετίμησε τὸ ἑλληνικὸν κείμενον εἰς τὰ σημεῖα ἐκεῖνα, εἰς τὰ ὁποῖα τὸ συριακὸν δὲν εἶναι μετάφρασις ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ, ἀλλ' ἀπλῶς μεταγλώττισις τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου διὰ συριακῶν χαρακτήρων. Ἐν τῇ ᾠτῇ τῶν δύο προαναγραφέντων συριακῶν χειρογράφων ὑπάρχουν καὶ τινα σημειούμενα δι' ἑλ-

χωρητικότητος καὶ τὰ σταθμά. Περὶ τούτων δὲν γίνεται λόγος εἰς τὰς μνημονευθείσας δύο παραγράφους (21ην καὶ 24ην), ἀλλ' εἰς τὰς παραγράφους 58, 59 καὶ 60 ἀντιστοιχῶς τουτέστι μετὰ τὴν παράθεσιν τῶν τοπωνυμῶν τῆς Παλαιστίνης.

50. Περὶ τούτου γίνεται λόγος ἐν τῇ 45ῃ παραγράφῳ τοῦ ἔργου, ἣτις σφάζεται ἐν συριακῇ μεταφράσει.

51. Κατὰ τὸν Paul de Lagarde, *Symmikta* II, Göttingen 1880 σ. 151 ὁ κώδιξ ἐγράφη μεταξὺ τῶν ἐτῶν 650 καὶ 660.

52. Σχετικῶς ἴδὲ καὶ G. Dindorfius, *Epiphaniai...* ἐνθ' ἀν., *Praefatio* σ. IV.

53. Paul de Lagarde, *Symmikta* II, ἐνθ' ἀν., σ. 150.

ληνικῆς γραφῆς, ἅτινα ὡσαύτως παραθέτει ὁ De Lagarde ὡς ἔχουσι καὶ οὐχὶ ἐν τῇ γερμανικῇ μεταφράσει⁵⁴.

Ἐν ἔτει 1935 ὁ James Elmer Dean ἐπεχείρησε νέαν κριτικὴν ἔκδοσιν τοῦ συριακοῦ κειμένου (J. E. Dean, *Ephraim's Treatise on Weights and Measures, the Syriac Version*, the University of Chicago Press, Illinois 1935). Ὡς οὗτος ἀναγράφει, κατὰ τὴν ἔκδοσιν αὐτοῦ εἶχεν ὑπ' ὄψιν πλὴν τῶν προαναγραφέντων δύο συριακῶν χειρογράφων τὴν ἔκδοσιν τοῦ συριακοῦ κειμένου τὴν ὑπὸ τοῦ De Lagarde γενομένην, ὡς καὶ ἀνέκδοτον ἀπόσπασμα τοῦ Ἐπιφανίου ἐκ τοῦ χειρογράφου τοῦ Καρκαφενσίου⁵⁵. Ὁ J. Dean ἐκτὸς τῆς ἐκδόσεως τοῦ συριακοῦ κειμένου δίδει καὶ ἀγγλικὴν μετάφρασιν τούτου. Ἀξιοσημεῖωτα εἶναι καὶ ὅσα εἰσαγωγικῶς ἀναγράφει προσπαθῶν νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν ἰδιαιτέραν προσοχὴν, ἣς ἔτυχεν ὁ Ἐπιφάνιος ἐν τῇ Συριακῇ ἐκκλησίᾳ. Ὁρθῶς παρατηρεῖ ὅτι ἡ δημοτικότης τοῦ Ἐπιφανίου ἐν αὐτῇ ὀφείλεται εἰς τὰς ἀντιωριγενιστικὰς τάσεις καὶ τῶν δύο μεγάλων τμημάτων τῆς Συριακῆς ἐκκλησίας δηλ. τῶν Νεστοριανῶν καὶ τῶν Μονοφυσιτῶν (Ἰακωβητῶν)⁵⁶. Ὡσαύτως ἀναγράφει⁵⁷, ὅτι ἡ μὴ διατήρησις τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ἔργα περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐσφύζοντο ἤδη ἐπ' ὄνοματι τοῦ Γαληνοῦ, Δαρδανίου, Διοδώρου κλπ. Λαμβανομένης ὁμοῦς ὑπ' ὄψιν τῆς τιμῆς, τῆς ὁποίας ἀπῆλaven ὁ Ἐπιφάνιος ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ καθόλου καὶ τοῦ γεγονότος, ὅτι πλείστον ὄσων συγγραμμάτων τῶν Πατέρων ἔχομεν πλουσιωτέραν χειρόγραφον παράδοσιν ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχον τῶν κλασσικῶν καὶ τῶν συγγραφέων τῆς ἑλληνιστικῆς περιόδου, νομίζομεν ὅτι δὲν εὐσταθεῖ ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος τοῦ J. Dean.

Δέον, ὅπως σημειωθῆ ὅτι ἐν τῇ συριακῇ μεταφράσει διεσώθη καὶ πρόλογος τοῦ «Περὶ μέτρου καὶ σταθμῶν» ἔργου, ὑποδιαιρούμενος εἰς τρία μέρη. Τούτων γερμανικὴν μετάφρασιν δίδει ὁ De Lagarde ἐν τέλει τῆς ὑπ' αὐτοῦ γενομένης κριτικῆς ἐκδόσεως τοῦ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργου⁵⁸. Εἰς τὸ πρῶτον γίνεται λόγος περὶ τῶν συνθηκῶν, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐγράφη τὸ ἔργον. Ἀναγράφεται δηλαδὴ ὅτι, καθ' ὃν χρόνον ὁ ἅγιος Ἐπιφάνιος ἐπίσκοπος Κωνσταντίας τῆς Κύπρου εὐρίσκετο εἰς Κωνσταντινούπολιν κατόπιν προσκλήσεως τῶν αὐτοκρατόρων Οὐαλεντι(νι)ανοῦ, Θεοδοσίου, Ἀρκαδίου καὶ Ὀνωρίου, παρεκλήθη ὑπὸ Πέρσου ἱερέως νὰ συγγράψῃ ἔργον «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» πρὸς τὸν σκοπὸν, ὅπως διευκολύνῃ τοῦ-

54. Σχετικῶς ἰδὲ Paul de Lagarde, *Symmicta* II... ἐνθ' ἄν., σ. 213.

55. J. E. Dean, *Ephraim's...* ἐνθ' ἄν., σ. 6.

56. J. E. Dean... ἐνθ' ἄν., σ. VIII.

57. J.E. Dean... ἐνθ' ἄν., σ. 8-9.

58. Paul de Lagarde, *Symmicta* II... ἐνθ' ἄν., σ. 210-213.

τον εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ἁγίων Γραφῶν⁵⁹. Εἰς τὸ δεῦτερον καὶ τὸ τρίτον μέρος παραθέτει πίνακα τῶν μέτρων καὶ σταθμῶν, περὶ τῶν ὁποίων πρόκειται νὰ ὁμιλήσῃ ἐν συνεχείᾳ ἐν ἑκτάσει. Ἡ σειρὰ τοῦ πίνακος δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὴν σειρὰν, κατὰ τὴν ὁποίαν γίνεται ἡ διαπραγματεύσις εἰς τὸ «Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν» ἔργον. Εἰς τὸν πίνακα προηγοῦνται τὰ σταθμὰ καὶ ἀκολουθοῦν τὰ μέτρα. Χαρακτηριστικὴ εἶναι, ὡς ἤδη ὁ De Lagarde σημειοῖ, ἡ ὁμοιότης κατὰ τὴν σειρὰν παραθέσεως τῶν μέτρων μεταξὺ τοῦ πίνακος τῆς 21ης παραγράφου καὶ τοῦ τῆς εἰσαγωγῆς. Ὁ De Lagarde ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ πίναξ οὗτος προέρχεται ἐκ τοῦ Ἐπιφανίου καὶ ἐσφαλμένως ἐτοποθετήθη εἰς τὴν 21ην παράγραφον⁶⁰. Τοῦτο βεβαίως εἶναι λίαν πιθανόν. Γεγονὸς ὅμως εἶναι ὅτι ἡ ἐν τῇ συριακῇ μεταφράσει ἀπαντῶσα τριμερὴς εἰσαγωγή δὲν ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Ἐπιφανίου, καθ' ὅτι εἰς τὸ πρῶτον μέρος αὐτῆς γίνεται χρῆσις τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἐπιφανίου εἰς τρίτον πρόσωπον. Τοῦτο θὰ ἠδύνατο νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι καὶ ἡ συριακὴ μετάφρασις καθόλου δὲν ἀποδίδει πιστῶς τὸ ἑλληνικὸν πρωτότυπον. Ὁ τοιοῦτος ἰσχυρισμὸς πιστεύομεν, ὅτι δὲν εὐσταθεῖ. Διὰ τῆς χρησιμοποίησεως νέων κωδίκων ἀγνώστων εἰς τοὺς πρὸ ἡμῶν ἐκδῶσαντας τὸ ἔργον ἠδυνήθημεν νὰ ἀποκαταστήσωμεν τὸ ἑλληνικὸν κείμενον γνωστὸν μέχρι τοῦδε μόνον ἐν συριακῇ μεταφράσει. Ἐκ τῆς συγκρίσεως τοῦ κειμένου τούτου πρὸς τὸ τῆς συριακῆς μεταφράσεως διηκριβώσαμεν τὴν πιστότητα τῆς δευτέρας ἐν σχέσει πρὸς τὸ πρωτότυπον.

(Συνεχίζεται)

59. Ἐνθ' ἄν., σ. 210.

60. Ἐνθ' ἄν., σ. 215.